TURUN YLIOPISTO

TULEVAISUUDEN TUTKIMUSKESKUS

Pyydetty kirjallinen lausunto Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle

Asia: VNS 3/2020 vp Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta

Kiitämme luottamuksesta ja mahdollisuudesta lausunnon kirjoittamiseen.

Tulevaisuuden tutkimuskeskus kohdentaa lausuntonsa erityisesti seuraaviin teemoihin: Kestävyysmurros taloudessa ja yhteiskunnassa sekä Kestävyysmurros arjessa

Kestävä kehitys ei ole muusta elämästä erillinen ilmiö vaan kattokäsite, jonka piirissä ratkaistaan ihmiskunnan suurimpia haasteita: ilmastonmuutosta, luontokatoa, tuotannon ja kulutuksen mukanaan tuomia ongelmia, globaalin etelän ja pohjoisen välistä epätasa-arvoa sekä ihmisten ja muunlajisten eläinten oikeuksia. YK:n Agenda 2030 tunnistaa nämä haasteet kestävän kehityksen tavoitteissaan. Kestävän kehityksen haasteiden ratkaisemissa on kiire, on ryhdyttävä konkreettisiin tekoihin. Tietoa kestävän kehityksen sisällöistä ja ratkaisuista on saatava sinne, missä päätöksiä tehdään. Yhtä lailla jokaisen kansalaisen ja yhteisön on ymmärrettävä oman toimintansa merkitys.

Nykyisten ja tulevien sukupolvien on osattava ratkaista myös sellaisia (globaaleja) haasteita, joita vielä ei ole näkyvissä ja toisaalta heillä on oltava kykyä tarkastella kriittisesti kulloinkin vallitsevia systeemejä ja käsityksiä tulevaisuudesta. **Tarvitaan universaalien tulevaisuustaitojen osaamista, jotta myös tulevat sukupolvet voivat rakentaa kestävää tulevaisuutta - myös meille vielä tuntemattomin keinoin**. Tulevaisuusvalmiudet tuottavat valmiutta kohdata erilaisia tulevaisuuksia, toimia millaisessa tulevaisuudessa tahansa sekä vaikuttaa osaltaan sen muotoutumiseen – siis proaktiivista suhtautumista tulevaisuuteen.

Tulevaisuuden tutkimuskeskus haluaa nostaa esiin sosiaalisesti kestävän kehityksen kaksi toisiinsa liittyvää teemaa: sivistyksen ja osallisuuden sekä niihin liittyvät tulevaisuusvalmiudet. Tavoitteita tulevaisuusvalmiuksien kehittymiselle yhteiskunnassa ovat:

1) kestävä sivistys: ihmisyyteen kasvaminen
2) proaktiivinen kansalaisuus
3) monenlaiset oppimisyhteisöt kestävän tulevaisuuden rakennusalustoina

Sivistys ja osallisuus ovat keskeisiä arvojamme

Sivistyksen päivittäminen on avainasemassa kestävyystavoitteiden saavuttamisessa[1]. Sen taustalla on tietoisuus siitä, että ihmistoiminta rasittaa liiaksi maapallon kantokykyä. Tämä todetaan myös nyt lausuttavana olevassa valtioneuvoston selonteossa Agenda2030:sta esimerkiksi kohdissa, joissa käsitellään kulutuskäyttäytymistämme (tavoite 12), luonnonvarojen käyttöämme (tavoite 15) ja merien kuormittamistamme (tavoite 14). Vaikka

[1] Ks. Sitran vuonna 2020 alkanutta Sivistys+ -projektia: https://www.sitra.fi/aiheet/sivistys/.

me olemme tienneet liiallisesta kuormituksesta tutkimusten perusteella jo vuosikymmeniä, sen vähentäminen ei toistaiseksi ole ollut riittävää. Tarvitsemme uudenlaisia tietoja, taitoja sekä keinoja, jotta muutos toiminnassa olisi mahdollista.

Sivistys ja aktiivinen kansalaisyhteiskunta ovat tärkeimpiä arvoja Suomessa, kuten selonteossa Agenda2030:sta todetaan. **Kestävyystavoitteiden kannalta ne kaipaavat kuitenkin uudenlaista tukea ja päivittämistä.** Meillä on erittäin hyvin toimivia kansalaisjärjestöjä, jotka toteuttavat Agenda2030:n kestävyystavoitteita. Selonteossa ei kuitenkaan ole tunnistettu yksilöiden ja yhteisöjen potentiaalista voimaa kestävyystavoitteiden yhteisluomisessa. Ilman sitä koulutetun väestömme osaamista ja paikallistuntemusta ei saada täysipainoisesti mukaan kestävyystransformaation

Minkälaisilla osaamisilla tuotetaan kestävää tulevaisuutta?

Yksilöiden kyky osallistua yhteistä tulevaisuutta koskevien ratkaisujen tekemiseen on avainasemassa tulevaisuuden tasa-arvoisen yhteiskunnan ja globaalisti kestävän tulevaisuuden rakentamisessa. Sivistyksen päivittäminen vaatii uudenlaisia kansalaistaitoja – tulevaisuusvalmiuksia - joita tulee vahvistaa sekä koulutusjärjestelmän sisällä kaikilla koulutusasteilla että muissa oppimisen ja yhteisen kehittämisen ympäristöissä.

Tulevaisuusvalmiudet koostuvat mm. seuraavista tiedollisista ja toiminnallisista ulottuvuuksista sekä niihin liittyvistä taidoista:
- moninaisten tulevaisuuksien hahmottaminen, epävarmuuden sietokyky
- systeeminen ajattelu sekä kriittinen ja luova ajattelu
- proaktiivinen, vastuullinen toiminta
- omien tulevaisuuskuvien ja niiden vaikutusten tunnistaminen
- oman aikaperspektiivin laajentaminen, itsereflektio
- omien tulevaisuutta koskevien tunteiden ja olettamusten tunnistaminen, arvoreflektio

Yllä mainittuja tulevaisuustaitojen kehittämällä pystytään rakentamaan sekä yksilö- että yhteisötasolla tarvittavaa osaamista:

- Kestävän kehityksen ekologisen, sosiaalisen, taloudellisen ja kulttuurisen ulottuvuuden tunnistaminen sekä näiden välisten yhteyksien ymmärtäminen
- Kestävyyteen liittyvien ongelmien systeemisyyden ymmärtäminen
- Toimijuuden ja vastuun hahmottaminen: Kestävää kehitystä ei edistetä ilman toimintaa yhteiskunnan eri tasolla: kansalaisena, kuluttajana, työelämässä, asiantuntijana tai päättäjänä
- Kykyä yhteistoimintaan: tarvitaan monitieteisyyttä, tieteidenvälisyyttä, sektorien ylittämistä ja ilmiöiden hahmottamista, sillä vaikeita ongelmia ei ratkaista yksin
- **Ratkaisujen mahdollisuuden hahmottaminen ja sitä kautta tulevaisuususkon vahvistuminen niin lapsilla, nuorilla kuin aikuisillakin**

TURUN YLIOPISTO

TULEVAISUUDEN TUTKIMUSKESKUS

Oppiminen ja koulutus

Suomessa on kansainvälisesti mitattuna laadukas koulutusjärjestelmä, joka tukee kestävyyttä sekä yhteiskunnan että yksilöiden ja yhteisöjen henkisenä ja taloudellisena hyvinvointina. Lisäksi koulutuksessa on eksplisiittisesti kiinnitetty huomiota kestävyyskasvatukseen. Selonteosta näkyy, että ekososiaalinen sivistys on läpäisevänä ajatuksena varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmissa samaten kuin ilmastotoimet eri koulutusasteilla. Kestävyyskasvatus on myös osana jatkuvan oppimisen tavoitteita. Nämä ovat hyviä toimenpiteitä Agenda2030:n toteuttamiseksi. Niitä on syytä jatkaa ja tehostaa kaikilla koulutusasteilla ja -aloilla. Kestävyyskasvatuksen myötä tulee esille, miten esimerkiksi talous- tai energiajärjestelmät, rakentaminen, ruokaketju tai taide ja kulttuuriperintötyö voivat toimia välineinä kestävyysongelmien ymmärtämisen syventämisessä ja niiden ratkaisemisessa.

Kestävän kehityksen opettamisen käytänteissä on kuitenkin vielä paljon kehittämistä. Siksi onkin hyvä, että opettajien täydennyskoulutus on jo käynnistetty. On todettu, että opettajat kaipaavat tukea opetussuunnitelmien kestävyystavoitteiden toteuttamiseen, ja työtä heidän tuekseen on tarpeen edelleen kehittää. Kestävän tulevaisuuden rakentaminen edellyttää nykyisiltä ja tulevilta opettajilta transformatiivista oppimista, kokonaisvaltaista suhtautumista tulevaisuuteen.

Uutta luova osaaminen ja jatkuva oppiminen

Koulutetussa yhteiskunnassa ihmisillä on paljon osaamista ja kehittämiskykyä. Paikallisissa yhteisöissä, työyhteisöissä ja vapaa-ajan yhteisöissä se yhdistyy asiantuntijuuteen omista toimintaympäristöistä. Tällainen tietämys on resurssi, jonka käyttö on hyvä mahdollistaa kestävyysmurroksen tuottamiseen. Vaikka selonteossa puhutaan monessa kohdassa osallisuuden tukemisesta, kestävyysmurroksen osallistavaa, kokeilevaa ja pitkäjänteistä yhteisluomista ei selonteossa tunnisteta konkreettisella tasolla. Kestävien ratkaisujen tuottaminen yhdessä erilaisissa yhteisöissä kaupungeissa ja maaseudulla, työpaikoilla, oppilaitoksissa, naapurustoissa ja vapaa-ajan yhteisöissä voisi lisätä työn ja arjen toimien mielekkyyttä, ylisukupolvista yhteistoimintaa ja luottamusta siihen, että kukaan ei jäisi jälkeen.

Selonteossa mainittu aikuisten uudelleenkoulutus työelämän muutoksissa on tärkeä reilun siirtymän takaamiseksi. Muuttuvan tiedon ja tiedontarpeiden lisääntyessä osaamisten täydentäminen eri paikoista joustavasti erilaisissa elämäntilanteissa ja ikävaiheissa - myös muuten kuin tutkintoon johtavien opintojen kautta - on sekä yksilöiden että yhteisöjen oikeus, johon yhteiskunnan on syytä investoida. Muutostilanteissa olisi tärkeää tunnistaa myös osallistavan yhteisluomisen tuki koulutukselle ja sen tuomat lisämahdollisuudet paikallisyhteisöjen muutoksen luojina sekä vielä tuntemattomien innovaatioiden ja niiden hyödyntämisen mahdollistajina. Osaksi tällaisia kouluttamisen ja uusien toimintamuotojen yhteisluomisen prosesseja sopii hyvin esimerkiksi selonteossa tunnistettu kestävän matkailun kehittäminen.

Selonteossa painotetaan yhtenä Agenda2030:n politiikkaperiaatteena omistajuuden ja osallisuuden kokemuksia ja yhdessä tekemisen perinnettä. Hallitus lupaa edistää vaikuttamisen mahdollisuuksia suoran demokratian keinoilla, joita ovat esimerkiksi

käyttäjädemokratia, kansalaisraadit, kuntalaishaastattelut, nuorisovaltuustot, verkkovaltuustot ja osallistava budjetointi. Nämä eivät kuitenkaan vielä mahdollista yksilöiden ja yhteisöjen aktiivista yhteistoimintaa kestävyysratkaisujen tuottamiseen. Erityisesti aikuisten osallisuus kestävyystavoitteiden toteuttamisessa on tärkeä, jotta tämän hetken nuorten sukupolvelle ei kertyisi suhteettomasti taakkaa kestävyysvajeen ratkaisujen tekemiseen.

Uutta luovaa yhteistoimintaa esimerkiksi kestävien kulutus- ja tuotantotapojen, maatalouden, ilmastotoimien tai tasa-arvoisen yhteistoiminnan vahvistamiseen ei kuitenkaan saavuteta pelkästään eri koulutusasteiden opetuksella, jatkuvalla oppimisella, uudelleenkoulutuksella eikä tuotantoon kohdistuvalla sääntelyllä. **Sivistyksen päivittämiseen tarvitaan osallistavan yhteisluomisen keinoja ja areenoja.** Niihin sivistystoimen instituutiolla eli museoilla, kirjastoilla ja vapaan sivistystyön organisaatioilla on runsaasti tunnistamatonta potentiaalia. Kulttuuri-, taide- ja kulttuuriperintöpalveluita on jo alettu eri tahoilla kehittää kestävyysratkaisujen yhteisluomisen välineiksi[2]. Museoiden, kirjastojen ja vapaan sivistystyön organisaatioiden koko maata kattavan verkoston avulla ne tarjoavat lupaavan, uudenlaisen toiminnan kentän kestävyystransformaation proaktiiviseksi, kansalaislähtöiseksi toteuttamiseksi, kun kehittämistyötä yhteisluomisen välineiksi jatketaan ja vahvistetaan.

Tutkimus ja korkeakoulutus

Riittävästi resursoitu, riippumaton tutkimus on kestävyysongelmien ymmärtämisen ja kestävän kehityksen keinojen tuottamisen keskeinen edellytys. Tieteellisen tiedon tuella erilaiset toimijat yksittäisistä kuluttajista yrityksiin ja järjestöihin voivat osaltaan olla edistämässä kestävää kehitystä. On syytä vahvistaa tieteidenvälistä kestävyystutkimusta erityisesti ihmistieteiden piirissä. Kestävän kehityksen kaltaisen laajan ongelmakokonaisuuden ja ratkaisujen hahmottaminen ei onnistu yksittäisten tieteenalojen sisällä. Eri tieteenalat tuottavat arvokasta ymmärrystä kestävyyden eri aspekteista, mutta kokonaisuuden ymmärtäminen ja siihen vaikuttaminen vaativat otetta, jossa eri tieteenalojen vahvuuksia hyödynnetään ratkaisukeskeisesti. Erityisen tärkeää on ymmärtää miten ihmiset tekevät kestävyyteen vaikuttavia päätöksiä: miten erilaiset kannusteet, tavoitteet ja ihanteet vaikuttavat päätöksen- tekoon, miten toiminnan konteksti vaikuttaa valintoihin sekä mikä hankaloittaa ja mikä edesauttaa kestävän kehityksen mukaista toimintaa.

Yliopistot ja korkeakoulut ovat myös keskeisessä roolissa kestävän kehityksen toimijoiden kouluttajana. Yliopistot kouluttavat asiantuntijoita työelämään. Näillä asiantuntijoilla on oltava tiedollisia ja taidollisia valmiuksia sekä rohkeutta viedä kestävään kehitykseen osaamisensa käytäntöön. Lisäksi yliopistot ja korkeakoulut kouluttavat opettajia varhaiskasvatuksesta aina jatkuvan oppimiseen ja työelämävalmiuksien täydentämiseen. Kestävän kehityksen osaamisen on läpäistävä opettajien koulutus kaikilla aloilla, kunkin koulutusalan kontekstissa. Kestävyysopintoja tulee sijoittaa kaikkiin koulutusohjelmiin siten, että jokainen opiskelija

[2] Ks. esim. https://uefconnect.uef.fi/tutkimusryhma/suotrendi-tutkimushanke/; https://sites.utu.fi/dynamo/fi/ .

läpikäy kestävyysopintoja sekä monitieteisestä perspektiivistä että omaan koulutusalaansa liittyen ja integroituna.

Useissa tutkimuksissa on havaittu (mm. Wilska et al. 2020)[3], että nuoret naiset ovat enemmän huolissaan kestävään kehitykseen liittyvistä kysymyksistä kuin miehet. Kestävän kehityksen (erillis)opintoihin hakeutuu myös huomattavasti enemmän naisia kuin miehiä. Olisikin tärkeää sisällyttää kestävän kehityksen tematiikkaa myös miesvaltaisten alojen koulutukseen.

Kestävään kehitykseen tähtääviä osaamisia voidaan kehittää varhaiskasvatuksesta korkeakouluihin sekä muissa jatkuvan oppimisen ympäristöissä. Tulevaisuuden tutkimuskeskus esittää, että kestävän kehityksen teemat ja tulevaisuustaidot tulisi sisällyttää kaikkeen koulutukseen. Työ on aloitettava opettajien ja ohjaajien koulutuksesta sekä täydennyskoulutuksesta. Lisäksi näiden taitojen kehittämisen tulee olla mahdollista jatkuvasti ja joustavasti läpi elämän.

Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen puolesta

Turussa 27.05.2021

Juha Kaskinen
Johtaja
Tulevaisuuden tutkimuskeskus
Turun yliopisto

[3] Wilska, Terhi-Anna; Rantala, Eero; Tuominen, Jesse (2020). Sosiaalinen media ja sosiaalinen tausta teini-ikäisten nuorten kulutusasenteiden selittäjinä. Nuorisotutkimus, 38 (4), 4-18.